

Modele Procesów Fizycznych - tarcie

Przykłady procesów fizycznych:

- Zjawisko tarcia
  - tarcie suche
  - tarcie lepkie
- Przepływ płynu
- Przepływ ciepła

Zjawisko tarcie

Siła tarcia T jest rozumiana, jako siła oporu powstająca przy wzajemnym przesuwaniu się dwóch ciał. Siła T leży w płaszczyźnie stycznej do powierzchni obu ciał, poprowadzonej w punkcie styku. Ma ona kierunek i zwrot przeciwny do prędkości względnej punktu styku.

Tarcie jest ogólnie dzielone na:

- Tarcie suche
- Tarcie lepkie

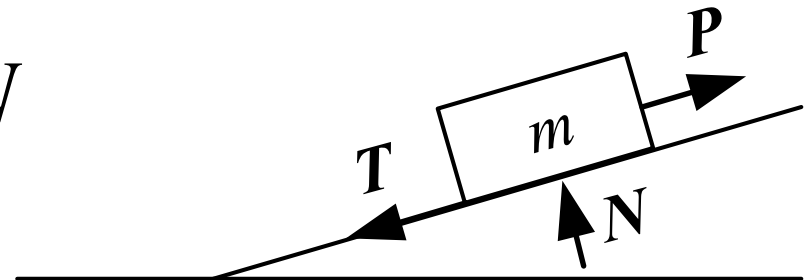
Tarcie suche

W przypadku tarcia suchego zakłada się, że pomiędzy przesuwającymi się powierzchniami nie ma materiału pośredniczącego, w szczególności, brak jest warstwy smarnej. Do analitycznego opisu tarcia wprowadza się zazwyczaj następujące założenia:

- siła tarcia jest proporcjonalna do siły N normalnej do powierzchni tarcia:

$$T = \mu_k N$$

gdzie μ_k – kinetyczny współczynnik tarcia;

Tarcie suche

- siła tarcia jest niezależna od powierzchni styku;
- siła tarcia jest niezależna od prędkości przemieszczania się ciał;
- do przesunięcia nieruchomego ciała niezbędna jest siła T_{gr} , która jest określana podobnie:

$$T = \mu_s N$$

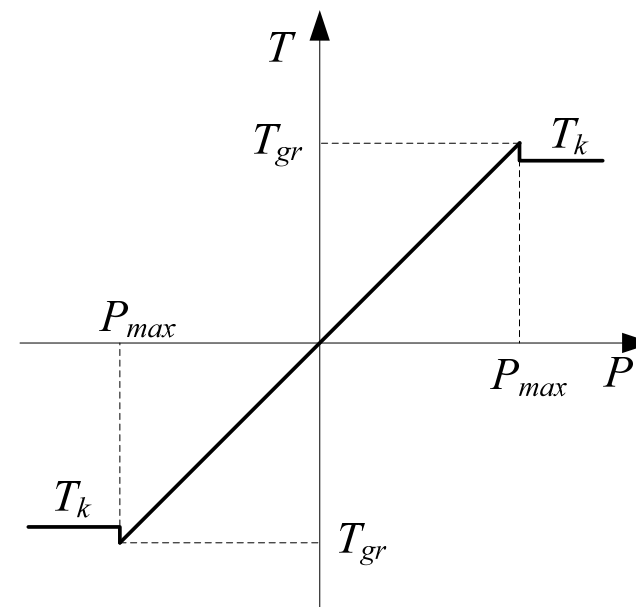
przy czym: $\mu_s \geq \mu_k$ – współczynnik tarcia statycznego (który także nie zależy od wielkości powierzchni styku).

Tarcie suche

Jeśli uwzględnić kierunek ruchu przesuwanego elementu, to powyższa zależność przybiera następującą postać:

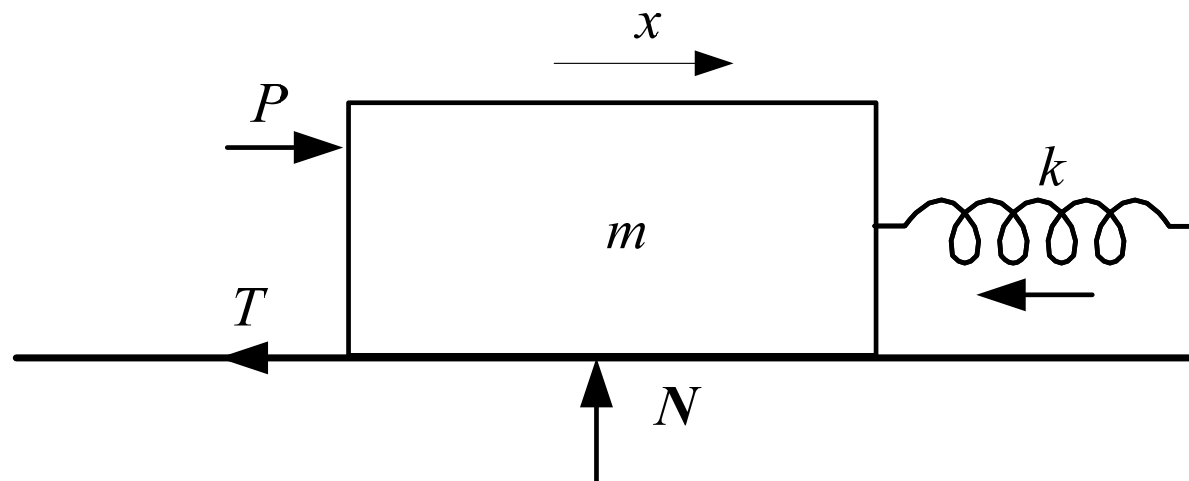
$$T = \mu_k N \operatorname{sgn}(v) = \mu_k N \operatorname{sgn}(\dot{x})$$

Zazwyczaj po uruchomieniu układu, opór tarcia nieco maleje, co wynika z relacji: $\mu_s \geq \mu_k$, co oznacza, że opór tarcia kinetycznego T_k jest mniejszy od tarcia granicznego T_{gr} .

Tarcie suche

Przykład. Przeanalizować dynamikę podanego układu. Stała sprężyny wynosi k , natomiast przesuwany element ma masę m . Założyć, że układ może się znajdować w jednym z dwóch stanów:
a) przy braku poślizgu: oraz b) w ruchu:

Tarcie suche

Zewnętrzne siły działające na układ są następujące (siła P oraz przeciwnie skierowana siła sprężyny):

$$P_{zew} = P - kx$$

Gdy układ znajduje się w ruchu, który charakteryzuje się obecnością prędkości przesuwania, można zapisać następującą równowagę sił:

$$m \cdot a = m \cdot \ddot{x} + T_{gr} = P_{zew}$$

a – przyspieszenie masy m

zatem:

$$m\ddot{x} = P_{zew} - \mu_k N \operatorname{sgn}(\dot{x}) = P_{zew} - T_{gr} \operatorname{sgn}(\dot{x})$$

Tarcie suche

skąd, dla $v = \dot{x} \neq 0$:

$$\ddot{x} = \frac{P_{zew} - T_k \operatorname{sgn}(\dot{x})}{m}, \quad T_k = \mu_k N$$

Dla ogólności, zapiszmy w podobny sposób stan układu przy braku poślizgu, przy czym, wprowadzimy dodatkową funkcję, która wykrywa kierunek działania, zmierzającego do przesunięcia masy m z udziałem siły P_{zew} :

$$p_{rz}(p) = \begin{cases} p & \text{dla } |p| < 1 \\ \operatorname{sgn}(p) & \text{inaczej} \end{cases} \quad \text{gdzie: } p = \frac{P_{zew}}{T_{gr}}$$

Tarcie suche

Prowadzi to do następującej modyfikacji równania dynamiki układu w stanie spoczynkowym:

$$\ddot{x} = \frac{P_{zew} - T_{gr} p_{rz} \left(\frac{P_{zew}}{T_{gr}} \right)}{m}, \text{ gdzie: } T_{gr} = \mu_s N$$

Po rozdzieleniu powyższego równania na dwa równania pierwszego rzędu, otrzymamy:

$$\dot{x}_1 = x_2 \quad (\text{przesunięcie})$$

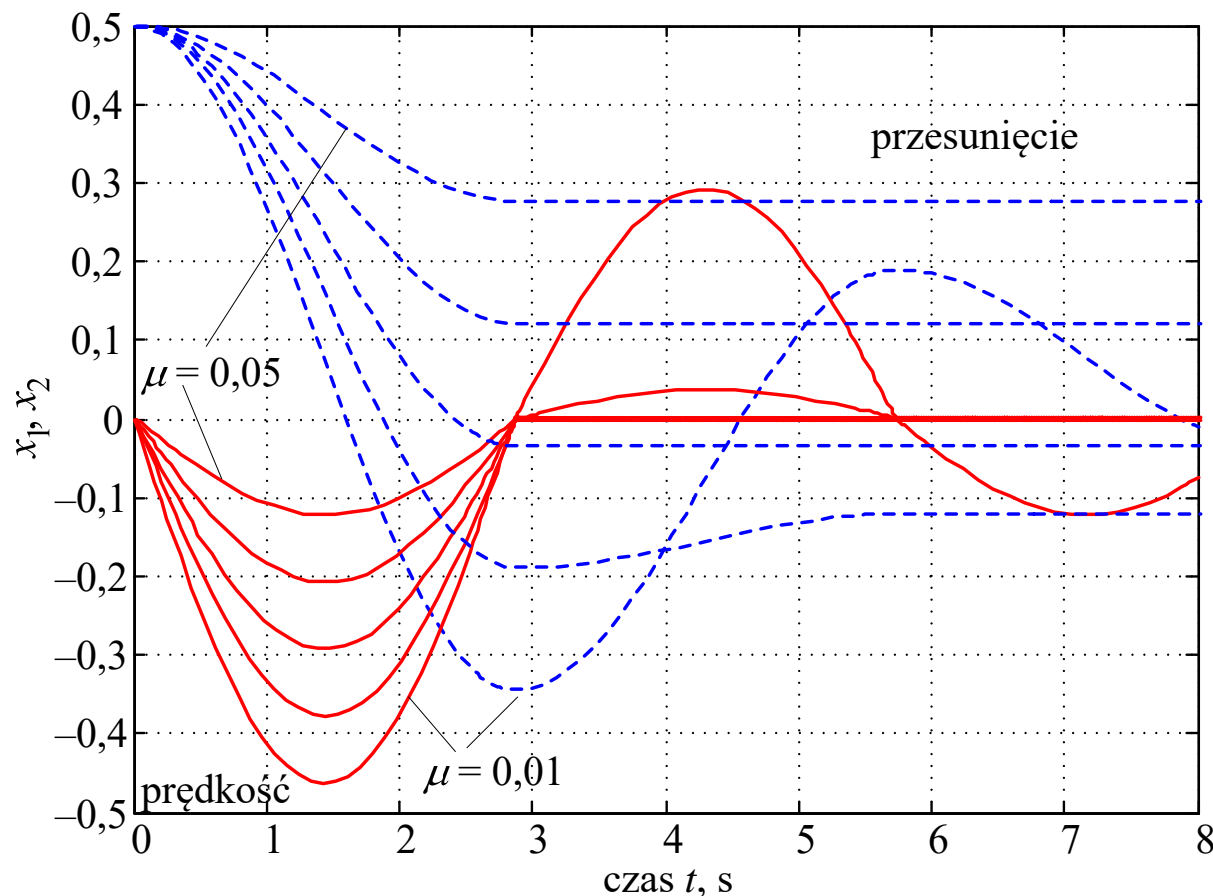
$$\dot{x}_2 = \frac{P_{zew} - T_{gr} \operatorname{sgn}(x_1)}{m} \quad - \text{jeśli } x_2 \neq 0$$

$$\dot{x}_2 = \frac{P_{zew} - T_{gr} p_{rz} \left(\frac{P_{zew}}{T_{gr}} \right)}{m} \quad (\text{prędkość})$$

- inaczej

Tarcie suche

Na podstawie powyższych równań został opracowany program *tarcie_1.m* w języku Matlab (dostępny w Dodatku).

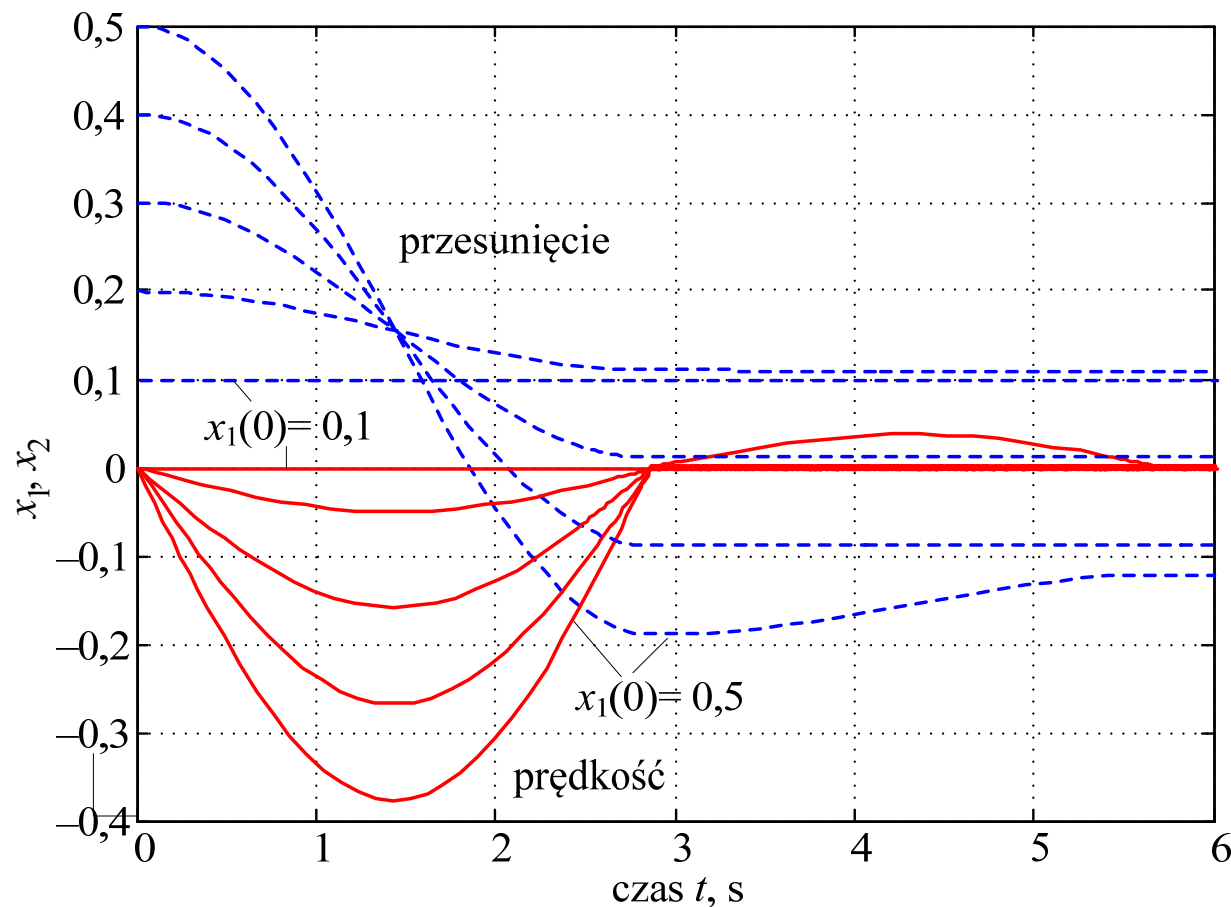
$$m = 1, k = 1,2$$

$$P = 0,$$

$$(x_1(0); x_2(0)) = (0,5; 0)$$

Tarcie suche

Przebiegi przesunięcia (x_1) oraz prędkości (x_2) przy różnych początkowych wartościach przesunięcia

$$m = 1,$$

$$k = 1,2$$

$$m = 0,02$$

Tarcie lepkie

Tarcie lepkie (płynne) jest siłą oporu T występującego w szczelinie pomiędzy dwoma przemieszczającymi się ciałami, gdy szczelina ta jest wypełniona płynem lub gazem. Przy tworzeniu modelu tego zjawiska zakłada się, że:

- T nie zależy od siły docisku pomiędzy przesuwającymi się ciałami;
- T zależy natomiast od prędkości przesuwania v oraz od pola powierzchni styku S ;
- tarcie płynne w sposób zasadniczy zależy od właściwości materiału wypełniającego szczelinę dzielącą powierzchnie obu ciał.

Tarcie lepkie

$$T = \mu_l \dot{x}$$

gdzie μ_l jest współczynnikiem tarcia lepkiego.

W przypadku nieściśliwej cieczy wypełniającej szczelinę, siła tarcia jest reprezentowana za pomocą następującej zależności:

$$T = \eta S \frac{\partial v}{\partial h}$$

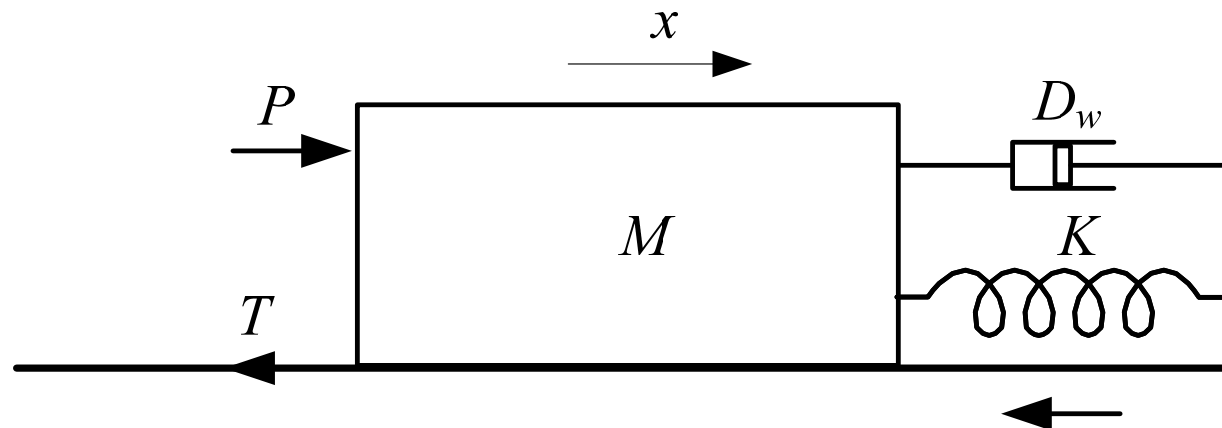
gdzie: η - współczynnik lepkości cieczy, $\frac{\partial v}{\partial h}$ - gradient prędkości w szczelinie.

Tarcie lepkie

Tarcie lepkie jest często łączone z tłumieniem ruchu ciała o masie M . W takim przypadku, można posłużyć się schematem, jak na rysunku, któremu odpowiada następujące równanie:

$$M\ddot{x} + D_w\dot{x} + Kx = 0$$

gdzie: D_w jest współczynnikiem tłumienia wiskotycznego.

Tarcie lepkie

Tym razem, w modelu tarcia nie występuje ograniczenie ruchu w związku z oporem granicznym T_{gr} , więc w przebiegu oscylacji tego układu nie występuje gwałtowne ich zanikanie.

